

ЭТЫКЕТНАЕ МАЎЛЕННЕ – НЕАД’ЕМНЫ СКЛАДНІК НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ

Бандарук А.А., Сахацкая Я.Р.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Даліра Т.П. – выкладчык

Раскрываюцца паняцці міжкультурнай камунікацыі, культуры, этнакультурацыі, этнічнай ідэнтычнасці, лінгвапрагматыкі, этыкету. Разглядаюцца прыклады маўленчага этыкету беларусаў. Звяртаецца ўвага на ролю моўнага этыкету як складніку нацыянальнай культуры беларусаў і міжмоўнай камунікацыі.

Міжкультурная камунікацыя (МК) уяўляе сабой асаблівы раздзел агульнай тэорыі камунікацыі, які даследуе ў тэарэтычным і практычным адносінах камунікатыўнае ўзаемадзеянне прадстаўнікоў розных культур. МК – гэта абмен інфармацыяй, які ажыццяўляецца носьбітамі розных культур, прычым тое, што камунікаты з’яўляюцца носьбітамі менавіта неаднолькавых культур, значным чынам уплывае на іх зносіны і ў некаторай ступені вызначае іх ход [1, с.8].

Культура – гэта “складанае цэлае, што ўключае веды, вераванні, мастацтва, мараль, законы, звычаі і любыя іншыя здольнасці і звычкі, што набываюцца чалавекам як членам грамадства”

Працэс засваення культуры індывідам называецца энкультурацыяй, або інкультурацыяй (уваходжаннем у культуру). Культура засвойваецца ў працэсе антагенезу (індывідуальнага развіцця) чалавека.

Камунікацыя – абмен інфармацыяй паміж людзьмі з дапамогай агульнай сістэмы знакаў. Яна можа рэалізоўвацца з дапамогай невербальных (жэсты, міміка, спецыфічныя сігналы, знакі) і вербальных (слоўных) сродкаў. Трэба адзначыць, што вербальнае маўленне заўсёды з’яўлялася паказчыкам інтэлігентнасці, адукаванасці, яснасці мыслення, агульнай культуры асобы [2, с.3].

У кожнай нацыі прысутнічаюць унікальны ўласны менталітэт, паводзіны, этыка.

Этнічная ідэнтычнасць – індывідуальнае пачуццё асабістай ідэнтыфікацыі з пэўнай этнічнай групай. Этнічная ідэнтычнасць разглядаецца некаторымі даследчыкамі як асноўная ідэнтычнасць [1, с.47]. Адною з найбольш папулярных тэорый, якія развіваюцца ў рамках лінгвапрагматыкі, з’яўляецца так званая тэорыя ветлівасці (Politeness Theory). Гэтая тэорыя грунтуецца на паняццях «асоба» і «ідэнтычнасць» [1, с.49].

Лінгвапрагматыка – гэта дысцыпліна, якая вывучае здольнасць чалавека выказаць з дапамогай лінгвістычных і паралінгвістычных сродкаў свае намеры і разумець намеры суразмоўцы (г.зн. разумець, навошта і чаму суразмоўца вымавіў тое ці іншае выказванне), зыходзячы з кантэксту, у якім было вымаўлена

выказванне. Лінгвістычная прагматыка вывучае таксама спосабы, з дапамогай якіх чалавек дасягае камунікатыўных мэт.

Родная мова з'яўляецца не толькі сродакам зносін, спосабам пазнання свету, але і важным кампанентам этнічнай свядомасці чалавека. Праз мову кожны з нас далучаецца да культуры народа, засвойвае яго багаты гістарычны, маральна-этычны і эстэтычны досвед. Нацыянальная мова і культура цесна ўзаемазвязаны.

Этыкет (ад фр. *Étiquette* - этыкетка, надпіс) — нормы і правілы, якія адлюстроўваюць ўяўленні аб належных паводзінах людзей у грамадстве. У сучасным выглядзе і значэнні слова было ўпершыню ўжыта пры двары караля Францыі Людовіка XIV - гасцям былі раздадзеныя карткі (этыкеткі) з выкладаннем таго, як яны павінны трымацца, хоць пэўныя зборы нормаў і правілаў паводзін існавалі ўжо з найстаражытных часоў [3]. Моўны этыкет – нацыянальна-спецыфічныя правілы моўных паводзін, якія рэалізуюцца ў сістэме ўстойлівых формул і выразаў у прынятых грамадствам сітуацыях «ветлівага» кантакту з суб'яседнікамі. Этыкетнае маўленне з'яўляецца неад'емным складнікам нацыянальнай культуры. Этыкетныя маўленчыя формулы выкарыстоўваюцца ў сітуацыях знаёмства, звароту, прывітання, развітання, пры выражэнні падзякі, пажадання, прабачэння, просьбы, запрашэння, парады і г. д.

Беларускі нацыянальны этыкет з'яўляецца адным з асноўных арыбутаў нацыі. Ён адрозніваецца ментальнасцю, спецыфікай самасвядомасці і гістарычнай памяці беларусаў.

У традыцыі беларускага этыкету, напрыклад, прынята звяртацца да жанчыны / мужчыны са словамі спадарыня, спадар, таварыш (у асяроддзі вайскоўцаў) і дадаваць імя або прозвішча суразмоўцы (калі вы яго ведаеце). На захадзе Беларусі яшчэ і сёння можна пачуць зварот пан, пані, паненка, паніч, панове. Да калектыву звяртаюцца са словамі спадары, спадарства, шануюнае спадарства, шануюная грамада, калегі, каляжанкі, шануюныя. У афіцыйнай сітуацыі дарэчнымі будуць наступныя звароты: Паважаныя прысутныя! Шануюныя калегі! Дарагія сябры! Дарагія нашы госці!

У беларускім і рускім маўленчым этыкеце шмат устойлівых формул, якія неабходна запомніць як адрозныя: на маю думку, на мой погляд - по-моему; шчыра кажучы, калі праўду казаць - чесно говоря, по правде говоря; нагул, увогуле кажучы - вообще говоря і інш. Как вы себя чувствуете? Як сябе адчуваеце / пачуваеце? / Як ваша здароўе? Добро пожаловать – Сардэчна запрашаем! Как жизнь? – Как в сказке!) Как дела? – Как сажа бела!) Як жыццё? / Як маецеся? – То бокам, то скокам! / Нічога сабе! Як жывяце? / Як жыццё? – Не бяды! / То так, то сяк! / Жывём, хлеб жуём! / То скачучы, то плачучы!

Шмат у беларускай мове *прывітанняў* для розных сітуацый. У залежнасці ад часу сутак беларусы ўжываюць наступныя выразы: “Дабранак! Добрага ранку! Добрай раніцы! Добры дзень! Прывітанне! Добры вечар!”. Згодна з беларускім моўным этыкетам, пры *развітанні* будзе дарэчным скарыстаць наступныя этыкетныя формулы: “Да пабачэння! (пры жаданні новай сустрэчы); Бывай(це)! (пры развітанні назаўжды); Бывай здароў!; Будзь(ма)! (у любой сітуацыі); Дабранак! (уначы); Пакулькі!; Жадаю (зычу) усяго найлепшага; Жыві здароў!”. Калі хтосьці адыходзіць першым, дык ён можа сказаць так: “Заставайцеся здаровы!”, а той, хто застаецца, на адыход жадае: “З Богам! ці Ступай з Богам!”.

У якасці агульнага *зычэння* таму, хто працуе, незалежна ад віду працы (фізічнай ці разумовай) і ступені знаёмства з чалавекам, мы кажам: “Памажы (памагай), Божа! Нарадзі, Божа”. Раней на Беларусі палічылі б нявыхаваным таго, хто маўчком абмінуў бы чалавека, занятага працай, а цяпер, на жаль, на гэта мала хто звяртае ўвагу. Ёсць у нашай мове і прыватныя зычэнні, якія залежаць ад характару дзейнасці, якой займаецца чалавек. Таму, хто, напрыклад, ловіць рыбу, кажучы: “Рыбно вам!”, а таму, хто збірае грыбы: “Грыбно вам!”, гаспадыні, якая доіць карову: “Малочна вам!” і інш. Калі мы бачым таго, хто сілкуецца (есць), дык правільным будзе сказаць, як і стагоддзі таму: “Смачна есці! альбо Сыць, Божа!”, ні ў якім выпадку не ўжываючы кальку з рускай мовы “Прыемнага апетыту!”[4].

У разнастайных маўленчых сітуацыях жыццядзейнасці беларусамі ўжываліся раней трапныя ментальныя этыкетныя формулы : 1. Расці каласістае, караністае і ўмалотнае! 2. Бялом табе! 3. Спорня ў дзяжу! 4. З коласа – асьміна, з зярнятка – аладка! 5. У печ комам, з печы волам! 6. У зямлю зярнамі, у гумно – тарпамі! 7. Малочна Вам! 8. Радзі, Божа, на камені і пад каменем! 9. Сыць вам, людзі! 10. Шоўкавы венік, лёгкі дух! 11. Гладкай дарогі і з лёгкім ветрыкам! 12. З лёгкай парай! 13. Лёгка на ўспамін! 14. Гады ў рады! 15. Рушнічком дарога!

Павіншаваць па-беларуску можна наступнымі фразамі:

- Віншую Вас!
- Дазвольце павіншаваць!
- Са святам!
- Дасылаю Вам свае віншаванні!
- З юбілеем!

Выказаць згоду, пацвярдзэнне па-беларуску:

- Так. Але. Вядома! Зразумела! Пэўна ж!
- Добра, згода! Дамовіліся!
- Няма сумнення! Нельга не пагадзіцца!
- Вельмі слушна! Слушная прапанова!
- Праўда Ваша! Маеш рацыю!

У міжкультурнай камунікацыі нацыянальны этыкет адыгрывае важную ролю, ён дапамагае людзям з розных культур разумець адзін аднаго і эфектыўна ўзаемадзейнічаць. У сучасным свеце ведаць нацыянальны

59-я научная конференция аспирантов, магистрантов и студентов БГУИР, 2023

этыкет становіцца з кожным днём усё важней для паспяховай працы ў міжнародным бізнесе, дыпламатыі, турызме і іншых сферах.

Вядома, што нельга быць культурнай асобай толькі на словах. Культура маўленчых паводзін фарміруецца разам з маральнымі нормамі, этычнымі прынцыпамі чалавека, грамадства. У сістэму гэтых норм уваходзяць такія катэгорыі, як ветлівасць, карэктнасць, далікатнасць, сціпласць, непасрэднасць, адказнасць.

Клопат пра родную мову, пра яе развіццё і пашырэнне побач з глыбокай павагай да моў іншых нацый — не толькі элементарная адзнака высокай культуры, але і высакародны абавязак кожнага носьбіта мовы, члена грамадства, кожнай асобы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Гузикова, М. О. Основы теории межкультурной коммуникации : [учеб. пособие] / М. О. Гузикова, П. Ю. Фофанова ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург : Изд-во Урал.ун-та, 2015. — 124 с.2.

2. Рудь, Л.Г. Культура речи делового человека: Слов.-справ. / В.Д. Старичёнок, Л.Г. Рудь. — Мн.: БГПУ, 2003. — 90.с.

3. **Этыкет** [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D1%82%D1%8B%D0%BA%D0%B5%D1%82>. — Дата доступу: 09.04.2023.

4. *Гісторыя і сучаснасць беларускага моўнага этыкету* [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://um.co.ua/5/5-1/5-19307.html> — Дата доступу: 09.04.2023.